

Kennarar og kennarastarf í fjölmeningarlegu samfélagi: Raddir kennara innflytjendabarna

Rósa Guðbjartsdóttir
Grandaskóla og
Hanna Ragnarsdóttir
Háskóla Íslands, Menntavísindasviði

Á liðnum árum hefur skólasamfélagið hér á landi tekið breytingum, sem meðal annars tengjast innflytjendum með börn sem stunda nám í grunnskólum landsins. Kennarar þurfa því að skapa náms-hvetjandi umhverfi svo að erlendir nemendur séu virkir í allri vinnu, nái árangri í námi og öðlist félagsfærni. Viðhorf kennarans til innflytjendabarna hlýtur að hafa áhrif á það með hvaða hætti hann sinnir faglegu hlutverki sínu sem kennari þeirra. Þessi grein byggist á rannsókn¹ þar sem könnuð voru viðhorf grunnskólakennara til kennslu innflytjendabarna. Þátttakendur rannsóknarinnar voru átta konur á ólíkum aldri með mislanga kennslureynslu og voru þær úr fjórum grunnskólum á höfuðborgarsvæðinu. Markmið með rannsókninni var meðal annars að varpa ljósi á sjónarhorn viðmælanda, upplifun þeirra og reynslu af kennslu í fjölbreyttum nemendahópi, með sérstöku tilliti til innflytjendabarna, og þær áskoranir og hindranir sem þeir standa frammi fyrir í slíkri kennslu.

Niðurstöður rannsóknarinnar gáfu meðal annars til kynna að þátttakendur álíta að faglegur undirbúningur sé mikilvægur fyrir kennslu innflytjendabarna því að sú kennsla sé ólík annarri kennslu, sérstaklega íslenskukennslan. Einnig kom fram að kennarar telja að námsver séu mikilvæg sem stuðningur við erlenda nemendur meðan þeir aðlagast nýju skólaumhverfi. Að auki bentu niðurstöður til þess að fela þyrfti foreldrum barna af erlendum uppruna meiri ábyrgð og gefa þeim einnig tækifæri til að kynnast íslenski skólamenningu.

Hagnýtt gildi: Gildi þessarar rannsóknar felst í nýjum skilningi á viðhorfum kennara sem fást við kennslu innflytjendabarna og hagnýtum ráðum til þeirra sem fást við slíka kennslu. Einnig felst gildi rannsóknarinnar í því að hún stuðlar að almennri umræðu um málaflökkinn og leggur grunn sem auðveldar kennurum að takast á við kennslu innflytjendabarna. Traustur grunnur ætti að stuðla að auknum árangri í kennslu innflytjendabarna og um leið að gera námsumhverfi þeirra enn betra.

Í greininni er fjallað um niðurstöður rannsóknar þar sem kannað var með hvaða hætti viðhorf grunnskólakennara til kennslu innflytjendabarna

birtast. Einnig er vísað í skrif fræðimanna og greint frá nokkrum rannsóknum sem tengjast umfjöllunarefninu og m.a. fjallað um markmið

¹ Rannsóknin var hluti meistaraverkefnis til M.Ed. gráðu í menntunarfræðum við Háskóla Íslands, Menntavísindasvið. Leiðbeinandi var dr. Hanna Ragnarsdóttir. Rannsóknin var styrkt af Rannsóknarsjóði Háskóla Íslands.

kennslu, skólaumhverfi og fagmennsku. Þá er greint frá því hvernig kennarar nýta skólánámskrá til hliðsjónar í starfi sínu og hve vel dulda námskráin, þ.e. óskráðu reglurnar, sýnir samskiptamynstrið innan skólans.

Í þessari umfjöllun er rætt um innflytjendabörn, en það er hugtak sem notað er um börn af erlendum uppruna sem flutt hafa til Íslands með foreldrum sínum. Í greininni er hugtakið einnig notað um börn sem fædd eru hér á landi en eiga erlenda foreldra og börn sem eiga annað foreldri íslenskt en hitt erlent.

Þó megináhersla í greininni sé á kennslu innflytjendabarna er einnig fjallað um kennslu fjölbreyttra nemendahópa og hugmyndafræði fjölmenningarlegrar menntunar. Hugmyndafræði og kennsluáðferðir fjölbreyttra nemendahópa gera ráð fyrir erlendum börnum, sem og öðrum börnum. Fræðimenn sem hafa fjallað um kennslu innflytjendabarna undanfarna áratugi hafa lagt áherslu á kennsluáðferðir fjölbreyttra nemendahópa í því skyni að tryggja jöfnuð í skólasterfi (sjá t.d. Banks, 2005a; Tomlinson, 1999). Í slíkum aðferðum felst nauðsynlegur sveigjanleiki og áhersla á nám hvers nemanda. Með þeirri nálgun er enn fremur unnið gegn einangrun innflytjendabarna og leitast við að tryggja að þau séu virkir þátttakendur í skólasterfinu.

Fagmennska kennara og kennsluhættir í fjölbreyttum nemendahópum

Undanfarna áratugi hefur skólasterf breyst töluvert í takt við örar samfélagsbreytingar (Banks, 2005a; Ladson-Billings, 2001). Á Íslandi hafa samfélagsbreytingar undanfarna áratugi með auknum flutningi fólks milli landa vakið upp spurningar um það hvers konar breytingar þurfi að eiga sér stað í skólasterfi (Hanna Ragnarsdóttir, 2008; Hanna Ragnarsdóttir og Hildur Blöndal, 2010). Í tengslum við breytingar í skólasterfi er þess meðal annars getið hér að þau markmið flestra kennara að mæta ólíkum þörfum nemenda hafi ekki breyst þótt umhverfi, andrúmsloft og fagmennska hafi breyst á síðustu hundrað árum. Með fagmennsku er átt við að kennarinn búi yfir fræðilegri þekkingu á námi og kennslu, ígrundi starf sitt með gagnrýnum hætti og læri af eigin reynslu. Þá er gert ráð fyrir að

hann komi til móts við námslega getu nemenda í verkefnavali og noti kennsluáðferðir sem líklegastar eru til að auka árangur þeirra (Ólafur Proppé, 1992). Með svipuðum hætti bendir Tomlinson (1999) á að markmið kennara hafi ætíð verið að koma til móts við mismunandi þarfir nemenda miðað við þroska þeirra, áhuga og fyrri reynslu. Hún telur einnig að þeir kennarar sem hafa fjölbreyttan bakgrunn nemenda í huga við undirbúning kennslunnar taki meira tillit til hæfileika einstakra nemenda, séu yfirleitt sveigjanlegir og noti fjölbreyttar kennsluáðferðir. Undir þetta tekur Banks (2005a) sem segir að kennarar þurfi að taka tillit til nemenda með mismunandi menningarlegan bakgrunn. Það geri þeir meðal annars með því að haga kennslunni þannig að allir nemendur af báðum kynjum og af mismunandi uppruna eigi auðveldara með að auka árangur sinn í námi. Liður í því er að mati Banks að skapa gott andrúmsloft, námshvetjandi umhverfi, hafa verkefni miðuð við færni og getu nemenda og nota fjölbreytta kennsluhætti.

Skólamenningin hefur sín áhrif á skólasterfið. Bæði kennarar og nemendur hljóta að eiga sinn þátt í að móta þá skólamenningu sem ríkir í skólum á hverjum tíma. Bruner (1996) bendir á að skólasterfið sé undir því komið að kennarar fái svigrúm til að breyta því sem betur má fara. Skólánámskrá inniheldur yfirlýst markmið skólans, hvað er kennt og hvernig. Einnig bendir Bruner á að óskráðu reglurnar eða dulda námskráin sýni vel samskiptamynstrið og andrúmsloftið innan skólans. Því telur Bruner að kennarar þurfi ákveðna aðlögun og undirbúning til að verða virkir í umbótasterfi skóla. Í þessu sambandi má nefna það sem segir í *Aðalnámskrá grunnskóla*, almennum hluta (Menntamálaráðuneytið, 1999) um að menntakerfið þurfi að geta mætt nýjungum og breyttum kröfum. Þar er nefnt að samfélagslegar þarfir og aðstæður breytist ört og því þurfi námskráin að vera í sífelldri endurskoðun. Einnig kemur þar fram að kennarar beri faglega ábyrgð á því að velja heppilegar kennsluáðferðir og vinnubrögð til að ná markmiðum námskrárinnar. Loks er þess getið að taka þurfi mið af þörfum og reynslu nemenda og ekki megi mismuna þeim eftir uppruna, litarhætti, kynferði eða félagslegri stöðu.

Kennarar og kennarastarf í fjölmenningarlegu samfélagi

Aukin menntun kennara sem starfa í grunn-skólum veitir þeim ákveðna sérþekkingu eða fagvitund, sem er mikilvægur liður í því að skila daglegu starfi með nemendum sem best. Slik fagvitund er að mati Sigrúnar Aðalbjarnardóttur (1999) mikilvæg fyrir umbætur í skólustarfi. Rannsókn Sigrúnar á þróun fagvitundar kennara beindist meðal annars að því hvernig efla mætti samskiptahæfni og félagsþroska nemenda. Um 140 kennarar tóku þátt í námskeiðum, mislögum, um þetta verkefni. Hlutverk þátttakenda var meðal annars að rökstyðja þá persónulegu og faglegu merkingu sem þeir legðu í störf sín. Sigrún álitur að meiri framfarir verði í starfi þegar kennarar fá tækifæri til að íhuga kennslu-aðferðir sínar, hvað og hvernig þeir kenna og hvers vegna. Hún telur jafnframt að kennslu-aðferðir sem notaðar eru í verkefnavinnu með nemendum skipti máli, ásamt fræðilegri þekkingu kennarans og hæfni hans til að setja sig í spor annarra. Niðurstöður úr rannsókn Sigrúnar sýndu meðal annars að þeir kennarar sem tóku þátt í námskeiðum hennar höfðu breytt um kennsluhætti. Einnig komu þeir auga á mikilvægi þess að kenna nemendum að hlusta á skoðanir annarra, bera virðingu fyrir öðrum og hvetja nemendur til þess að taka sjálfstæðar ákvarðanir í námi sínu (Sigrún Aðalbjarnardóttir, 1999). Efling samskiptahæfni og félagsþroska nemenda eru einmitt tveir af lykilþáttum í fjölmenningarlegu skólustarfi þar sem markmiðin eru m.a. að koma jafnt til móts við alla nemendur og að þeir finni að reynsla þeirra og þekking sé metin að verðleikum (Banks, 2005a; Gay, 2000; Nieto, 1999).

Fagvitund kennara birtist einnig í því að leyfa öllum að njóta hæfileika sinna, líka nemendum úr jaðarhópum. Í tengslum við það bendir Sears (1998) á að kennarar þurfi að kynna sér bakgrunn barna úr öðru tungumálaumhverfi svo þeir geti undirbúið kennsluna í samræmi við getu barnanna og útbúið verkefni sem hentar hverju og einu þeirra. Gay (2000) telur að þegar kennarar noti fjölmenningarlega kennsluhætti skapist tækifæri til að rækta hæfileika nemenda með fjölbreyttan menningarlegan bakgrunn, bæði námslega og félagslega. Með fjölmenningarlegum kennsluháttum er átt við ýmsar aðferðir sem viðurkenna, byggjast á og virkja reynslu og þekkingu hvers einstaklings. Litið er

á fjölbreytnina í nemendahópnum sem auð sem nýttur er markvisst í kennslunni þannig að hver nemandi læri af öðrum (Banks, 2005a, 2005b; Gay, 2000; Nieto, 1999).

Í hverju samfélagi eru ólíkir einstaklingar sem mynda margbrotið mannlíf þess og menningu. Því er æskilegt að kennarar sýni fagmennsku í starfi sínu með því að vera sveigjanlegir og opnir fyrir fjölbreyttum bakgrunni nemenda. Í því samhengi bendir Corson (1998) á að hvort sem um er að ræða stefnumótun skóla eða undirbúning kennslu ættu kennarar að telja það eðlilegt að taka mið af ólíkum menningarbakgrunni nemenda. Hann telur að einkum þurfi að hafa tvennt í huga. Í fyrsta lagi að skólinn búi yfir vel menntuðum og þjálfuðum kennurum, sem geti mætt áskorunum og hafi áhuga á að bæta skólustarfið. Í öðru lagi að kennararnir búi yfir góðri þekkingu og gagnrýnu hugarfari til að stuðla að fjölmenningarlegum kennsluháttum. Undir þetta tekur Nieto (1999) þegar hún fjallar um hlutverk kennara. Hún álitur að þeir eigi að taka mið af styrkleikum nemenda til að auka árangur þeirra. Einnig bendir hún á mikilvægi þess að kennarar vinni saman að umbótastarfi með það í huga að allir nemendur eigi að hafa jöfn tækifæri til menntunar. Til þess þurfa kennarar að hafa trú á öllum nemendum sínum, hver svo sem bakgrunnur þeirra er.

Kennarar ættu að reyna að tileinka sér jákvæða framkomu við alla nemendur, þótt þeim líki misvel við þá. Cummins (2001) bendir á að gagnkvæm tengsl nemenda og kennara byggist fyrst og fremst á virðingu og kennarinn verði að hafa trú á nemendum sínum og vænta þess að þeir nái árangri, bæði í skóla og lífinu sjálfu. Hann telur að þegar nemandi finni að kennarinn meti ekki hæfileika hans eða beri ekki virðingu fyrir honum sýni nemandinn ekki eins góðan árangur í námi þótt hann hafi getu til þess. Cummins álitur einnig að kennarinn þurfi að móta heppilegt námsumhverfi svo að hver nemandi geti verið virkur þátttakandi í öllu námsferlinu. Einnig þurfi kennarinn að kynna sér menningarlegan bakgrunn nemenda og fyrri reynslu þeirra svo að kennslan geti skilað þeim árangri sem vænst er.

Fleiri hafa fjallað um umbótastarf í skólum og hvaða leiðir gætu skilað góðum árangri.

Wrigley (2000) telur að þegar kennarar taki mið af ólíkum menningarlegum bakgrunni nemenda við skipulag kennslunnar geti nemendur byggt ofan á fyrri reynslu sína í náminu og það eigi þátt í að auka árangur þeirra. Hann bendir einnig á að bætt samskipti stuðli að betra andrúmslofti innan skólans. Wrigley heldur því fram að í menntun felist einnig skilningur á því sem er sameiginlegt milli menningarheima og að nemendur tileinki sér góða framkomu hver við annan.

Hafdís Guðjónsdóttir (2004) er á sama máli og álitur hún að fræðilegur skilningur aukist strax í kennaranámi og mótun fagmennskunnar hefjist einnig þá. Hún telur að fagmennskan aukist þegar kennarinn íhugar starf sitt með gagnrýnum hætti og leitar nýrra lausna. Við það aukist skilningur hans og þekking á starfinu. Hafdís gerði starfendarannsókn með þátttöku grunnskólakennara þar sem þeir tengdu hugmyndir og skoðanir sínar á kenningum um nám, kennslu og siðfræði og framkvæmdu þær í kennslunni. Meðal þess sem fram kom í niðurstöðum rannsóknarinnar var hve fjölbreytt og flókið kennarastarfið var þegar kannaðar voru þær kröfur sem gerðar voru til kennara, sú mikla ábyrgð sem þeir báru og hver staða þeirra í samfélaginu var (Hafdís Guðjónsdóttir, 2004). Þessar niðurstöður eru samhljóða niðurstöðum annarra rannsókna meðal kennara í fjölmennningarlegum samfélögum og skrifum fræðimanna sem leggja áherslu á að fjölbreyttir nemendahópar, ekki síst hvað varðar uppruna, tungumál og trúarbrögð, geri kröfur um margvíslega þekkingu og skilning kennara á fjölbreyttri reynslu nemenda (Brooker, 2002; Gay, 2000; Hanna Ragnarsdóttir, 2008, 2010; Nieto, 1999; Wrigley, 2000).

Rannsóknir á skólastarfi í fjölmennningarlegum samfélögum

Rannsóknir hafa sýnt fram á mikilvægi þess að kennarar og skólastjórar taki virkan þátt í breytingum í átt að fjölmennningarlegu skólastarfi. Wrigley (2000) rannsakaði í tíu skólum í Englandi hvernig bæta mætti námsárangur nemenda, einkum í minnihlutahópum. Þátttökuskólarnir voru komnir mislangt í að breyta skólastarfinu með fjölmenningu í huga og skólastjórnir höfðu einnig mislanga reynslu í

starfi. Niðurstöður leiddu meðal annars í ljós að ef einhver breyting á að verða í skólastarfi er nauðsynlegt að allt starfsfólk taki þátt í ferlinu. Einnig kom fram hve mjög þátttökukennararnir voru bundnir af því að fara eftir bresku aðalnámskránni, en í henni voru m.a. fyrirmæli um að efla samræmd próf hjá sjö, ellefu og fjórtán ára nemendum. Auk þess var áhersla lögð á tækni, tölvur og raungreinar, en samfélagsgreinar voru aukaatriði. Wrigley taldi að kennararnir hefðu litla möguleika á að fara út fyrir námskrána. Hann áleit að fagleg ábyrgð kennaranna hefði ráðið því að skólarnir útbjuggu námskrár sínar með hliðsjón af aðalnámskrá og sniðu þær að þörfum nemenda. Þá sýndu niðurstöður að kostir samvinnunáms væru miklir meðan erlendir nemendur venjast vinnubrögðum í nýju skólaumhverfi. Loks kom fram mikilvægi þess að sýna öðrum virðingu og að jákvæðar skólareglur, ábyrgð nemenda og góð hegðun stuðlaði að betri skólamenningu (Wrigley, 2000). Þegar niðurstöður Wrigleys eru ræddar í tengslum við hugmyndafræði fjölmennningarlegrar menntunar, sem gerir ráð fyrir námshvetjandi umhverfi, fjölbreyttum kennsluháttum, sveigjanleika í námskrám og margvíslegum tækifærum nemenda til að miðla og ræða fjölbreytta reynslu sína (Banks, 2005a; Nieto, 1999), má þar finna samhljóm í því að mikil áhersla á greinakennslu og samræmd próf getur hamlað þróun fjölmennningarlegrar menntunar.

Til eru rannsóknir sem fjalla um það hvernig börnum gengur að fóta sig í upphafi skólagöngunnar. Eina slíka gerði Brooker (2002). Hún byggði rannsóknina á þátttökuathugunum í breskum skóla og kannaði skólaaðlögun fjögurra til fimm ára barna, bæði enskra og frá Bangladesh. Niðurstöður sýndu meðal annars að skipulag skólastarfsins gerði það að verkum að ekki var komið eins fram við öll börnin, þó það hafi ekki verið ætlunin. Til dæmis fengu sum börn meira krefjandi verkefni en önnur og taldi Brooker að með því væri hætta á að dregið væri úr kröfum til sumra barnanna. Einnig taldi hún að árangur barnanna endurspeglaði framkomu kennara við þau (Brooker, 2002).

Ein rannsókn var gerð í Bandaríkjunum sem fjallaði um viðhorf kennara til vinnu með erlendum nemendum á yngsta stigi grunnskóla (Lee, Butler og Tippins, 2007). Markmið

rannsóknarinnar var að kanna áhrifaríkar leiðir til að vinna með börnum með ólíkan menningarlegan bakgrunn. Fylgst var með reyndum kennara, Tiffany, og starfi hennar, meðal annars til að kynna henni og hvaða aðferðum hún beitti í slíkri kennslu. Í ljós kom að mikil áskorun fólst í því að hafa nemendur af erlendum uppruna í bekknum, bæði fyrir kennarann og aðra bekkjarfélaga. Einnig var bent á að kennarar og stjórnendur skóla þyrftu að taka fjölbreytileika nemenda fagnandi því allir hefðu hag af samskiptum við fólk með mismunandi menningarlegan bakgrunn. Þá var bent á mikilvægi þess að koma til móts við námslega getu nemenda og kunnáttu í nýju tungumáli því betri árangur náist í kennslu ef þess er gætt að nemandinn hafi verkefni við hæfi. Loks kom í ljós að kennarinn þyrfti að vera jákvæður, skilningsríkur og tilbúinn að kynna sér menningu og tungumál nemenda af erlendum uppruna.

Niðurstöður sýndu einnig að umræður um mismunandi menningartengda þætti efla áhuga nemenda og opna augu þeirra, en það er þáttur í því að efla jákvæð viðhorf og virðingu nemenda fyrir ólíkri menningu. Þá var bent á mikilvægi þess að virkja erlenda nemendur félagslega, þótt menningarmunur geti hindrað þátttöku þeirra í athöfnum bekkjarfélaga. Einnig kom fram að auka þyrfti samskipti við foreldra erlendra barna með hjálp túlka. Loks kom í ljós gildi þess að bjóða foreldrunum að koma í bekkinn til að segja börnunum frá sinni menningu (Lee, Butler og Tippins, 2007).

Niðurstöður íslenskra rannsókna hafa verið nokkuð samhljóða þeim erlendu rannsóknum sem hér hefur verið fjallað um. Í niðurstöðum rannsóknar Hönnu Ragnarsdóttur (2008) árin 2002–2005 á stöðu og reynslu tíu innflytjendafjölskyldna á Íslandi og barna þeirra fyrstu þrjú árin í skólum kemur fram að aðstæðum í skólum barnanna sé víða ábótavant hvað varðar þekkingu og skipulag til að mæta þörfum barnanna, svo og hinum fjölmenningarlega veruleika almennt. Skólarnir mæti börnunum á nokkuð ólíkan hátt og það virðist fara eftir þekkingu og reynslu einstakra kennara og stjórnenda, fremur en eftir heildarsýn og skólastefnu. Einnig fari upplýsingaflæði milli skóla og heimila einkum eftir frumkvæði og

þekkingu einstakra kennara fremur en heildarstefnu skólanna.

Nýlegar íslenskar og erlendar rannsóknir benda til þess að í fjölbreyttum kennarahópi hvað varðar menningu, uppruna, tungumál og trúarbrögð búi almennt fjölbreyttari reynsla, meiri styrkur og betri innsýn í málefni fjölbreyttra nemendahópa en í einsleitari kennarahópi (Björk Helle Lassen, 2010; Ladson-Billings, 2001; Schmidt og Block, 2010). Rannsóknir Hönnu Ragnarsdóttur og Hildar Blöndal á reynslu erlendra kennaranema af námi sínu og reynslu starfsfólks leikskóla úr minnihlutahópum af starfi sínu í leikskólum á Íslandi styðja þær niðurstöður (Hanna Ragnarsdóttir, 2010; Hanna Ragnarsdóttir og Hildur Blöndal, 2007, 2010).

Niðurstöður rannsóknar Sigrúnar Aðalbjarnardóttur, Hafðísar Ingvarsdóttur og Eyrúnar M. Rúnarsdóttur (2005) á viðhorfi kennara og skólástjórnenda sem höfðu nokkra reynslu af starfi með nemendum af ýmsum þjóðernum til hlutverks síns og starfs sýndu að þátttakendur höfðu almennt jákvætt viðhorf til vinnu með nemendum af erlendum uppruna, enda þótt það hafi einnig reynst þeim krefjandi á margan hátt að vinna með fjölmenningarlega bekk.

Þau Kristín Aðalsteinsdóttir, Guðmundur Engilbertsson og Ragnheiður Gunnbjörnsdóttir (2007) gerðu rannsókn á fjölmenningarlegri kennslu í Noregi, Kanada og á Íslandi fyrir nokkrum árum. Tekin voru viðtöl við sex kennara í hverju landi til að afla upplýsinga um hvernig kennarar yngri barna teldu sig búna undir það að kenna erlendum nemendum, hvernig komið væri til móts við einstaklingsþarfir og hvernig þeir teldu að nemendum gengi að aðlagast nýju menningarsamfélagi.

Helstu niðurstöður rannsóknarinnar sýndu að enginn þátttakenda hafði fjölmenningarlega menntun. Sumir þeirra töldu sig hafa þekkingu vegna fyrri reynslu eða uppruna. Á Íslandi og í Noregi lögðu kennarar ýmist áherslu á að laga börnin að nýju skólaumhverfi eða þeir brugðust ekki við vandamálum þeirra. Í Kanada var markvisst unnið að jafnrétti allra nemenda og lögð áhersla á að kennararnir kynntu sér mismunandi menningu. Einnig kom fram að á Íslandi töldu kennararnir að erlendu nemendurnir hefðu aðlagast íslenskri menningu vel.

Norsku kennararnir lögðu áherslu á að styrkja félagslega þætti og samvinnu nemenda. Í ljós kom að þeir álitu að flestir erlendu nemendurnir hefðu aðlagast vel norski menningu, en þeir töldu samt að skólakerfið mætti standa sig betur gagnvart þeim. Kanadísku kennararnir sögðu að skólinn reyndi að koma til móts við þarfir allra nemenda. Þeir töldu einnig að nemendur þyrftu að þekkja mismunandi menningu og lögðu áherslu á mikilvægi þess að börnin gætu verið stolt af uppruna sínum. Að auki bentu kanadísku kennararnir á að hjálpsemi, virðing og viðurkenning ætti að einkenna hvern bekk (Kristín Aðalsteinsdóttir o.fl., 2007).

Aðferð

Rannsóknin sem hér er fjallað um var gerð vorið 2009. Notuð var eigindleg rannsóknaraðferð. Tekin voru hálfopin viðtöl við þátttakendur á vinnustað þeirra og var viðtalsrammi með opnum spurningum hafður til hliðsjónar í viðtölunum, sem voru hljóðrituð. Að auki voru notaðar upplýsingar úr handbókum hvers skóla, upplýsingar af heimasíðu þeirra og önnur gögn sem viðmælendur létu í té. Leitað var svara við rannsóknarspurningunni: *Með hvaða hætti birtast viðhorf kennara til kennslu innflytjendabarna?* Með því að taka viðtöl við þátttakendur var hægt að fá einlægari umræðu og betri mynd af viðhorfum viðmælenda til kennslu innflytjendabarna. Kvale (1996) bendir á að mikilvægt sé að spurningar í viðtölum stuðli að jákvæðum samskiptum. Einnig þurfi þær að hvetja viðmælendann til að segja frá tilfinningum sínum og reynslu. Að mati Kvale er mikilvægt að spurningarnar séu stuttar, án fræðilegs orðalags og að þær geti gefið fjölbreyttar upplýsingar. Helga Jónsdóttir (2003) telur, líkt og Kvale, að viðtöl eigi vel við þegar verið er að rannsaka til dæmis viðhorf, þekkingu eða væntingar fólks. Helga bendir líka á að viðtöl henti vel til að svara fyrirfram ákveðnum rannsóknarspurningum og því séu þau mikið notuð við gagnaðflun.

Að mati Kvale (1996) er góður spyrjandi fljótur að velja spurningar, hann þekkir vel umræðuefnið og gefur viðmælendanum tíma til að svara. Einnig bendir hann á að góður spyrjandi geri sér grein fyrir hvaða þekkingu hann

óski eftir og hvaða tilgang viðtalið hafi. Kvale metur það svo að stundum þurfi að bæta við spurningum í miðju viðtali eða að breyta röð efnisatriða. Rúnar Helgi Andrason (2003) er á sama máli og álitur mikilvægt að rannsakandinn geti spurt nýrra spurninga út frá svörum viðmælendans og dýpkað þannig þekkingu sína. Hann telur það einnig vera mikilvægt að rannsakandi tjái ekki skoðanir sínar, heldur sé virkur hlustandi sem reyni að skilja sjónarmið viðmælendans. Undir þetta tekur Helga Jónsdóttir (2003) og bendir á að rannsakandinn sé virkur hlustandi og sýni skilning með því að endurorða svör viðmælendans og túlka þannig hið talaða orð.

Gert var ráð fyrir að viðtölin við þá átta einstaklinga sem þátt tóku í rannsókninni yrðu mismunandi. Það var einkum vegna þess að þeir höfðu ólíkan bakgrunn, voru með ólíka menntun og á mismunandi aldri. Um þetta atriði fjallar Helga Jónsdóttir (2003) og telur að samræður geti þróast á mismunandi hátt, þótt viðfangsefnið sé það sama, ef sjónarmið einstaklinga eru ólík.

Í rannsókninni var notað markmiðsúrtak (e. purposive sampling), þ.e. þátttakendur voru valdir sérstaklega vegna þekkingar þeirra á því sem rannsaka átti (Cohen, Manion og Morrison, 2000). Við val á þátttökuskólum var reynt að finna skóla á höfuðborgarsvæðinu með mismarga nemendur af erlendum uppruna og þar sem fjölmennningarleg stefna væri mislangt á veg komin. Allir skólarnir eru heildstæðir með nemendur frá 1.–10. bekk og voru þátttakendur rannsóknarinnar kennarar á öllum aldurstigum. Þannig var reynt að ná betur markmiðum rannsóknarinnar og fá fjölbreyttara sjónarhorn á viðhorf kennara til kennslu innflytjendabarna. Að því leyti var um fjölbreytniúrtak að ræða (e. maximum variation). Haft var samband við viðkomandi skólastjóra og þeir beðnir að nefna tvo kennara hver, sem mögulega vildu gefa kost á sér í rannsókninni. Bogdan og Biklen (2003) taka fram mikilvægi þess að hafa stuðning stjórnenda skólans sem heimsóttur er áður en sótt er um leyfi fyrir rannsókninni til opinberra aðila.

Þátttakendur í rannsókninni voru átta kennarar, konur á ólíkum aldri og með mislanga reynslu af kennslustörfum, allt frá örfáum árum til yfir 30 ára reynslu. Þær voru ýmist umsjónar-

kennarar eða sinntu eingöngu nýbúakennslu þann tíma sem rannsóknin var gerð. Bogdan og Biklen (2003) benda á að þátttakendur þurfi að fá að vita hvers vegna þeir voru valdir, til dæmis vegna skilnings á kennslumálum eða reynslu þeirra sem kennara.

Við úrvinnslu gagnanna var gengið út frá rannsóknarspurningunni og spurningum úr viðtalsrámmanum. Í upphafi voru viðtölin skráð orðrétt og voru þau ásamt öðrum gögnum lykluð og flokkuð í þemu, eftir því sem efni rannsóknarinnar gaf tilefni til. Hjá Bogdan og Biklen (2003) kemur fram að fyrst sé gott að flokka gróflega í yfirflokk þáð sem snertir skólann, það sem viðkemur kennaranum og það sem snýr að nemendum. Síðan eru búnir til undirflokkar, fjallað um einkenni þeirra og dæmi tekin úr rannsóknargögnum sem styðja umfjöllunina. Upplýsingar af heimasíðum skólanna og úr handbókum hvers skóla, svo og önnur gögn sem viðmælendur létu í té voru einnig flokkuð og greind.

Helstu niðurstöður

Fjölbreyttir kennsluhættir og viðhorf kennara
Þáttökuskólarnir fjórir eru allir í grónum hverfum Reykjavíkur. Í stefnum skólanna var að finna svipaðar áherslur á samvinnu kennara sem stuðluðu að fjölbreyttum kennsluháttum með nemandann í forgrunni. Einnig var lögð áhersla á samvinnu nemenda og ábyrgð þeirra á námi sínu og framkomu. Þá voru fjölbreytt námstækifæri við hæfi hvers og eins meðal áhersluatriða. Í öllum skólunum áttu nemendur kost á stuðningi og námsaðstoð í námsveri. Töluverður samhljómur var meðal þátttakenda í öllum skólunum og ekki bar á ólíkum áherslum í störfum þeirra. Til þess að virða nafnleynd þátttakenda og skólanna sem þeir starfa við voru þeim gefin dulnefni í þessari umfjöllun. Úr Akureyjarskóla tóku þátt þær Erna og Inga. Þeir tveir kennarar sem voru með úr Engeyjarskóla voru Þóra og Bárá. Úr Viðeyjarskóla tóku þátt þær Dóra og Lára og úr Þerneyjarskóla voru Alda og Friða.

Þegar þessi rannsókn var gerð hafði einungis einn þáttökuskólanna mótað ákveðna fjölmenningarstefnu, annar hafði slíka stefnu í mótun, en hinir tveir höfðu ekki lagt grunn að slíki

stefnumótun. Svo virtist sem einu fjölmenningarlegu áherslur þáttökuskólanna væru þemadagar, til dæmis í kringum Þjóðhátíðardaga þeirra landa sem erlendir nemendur voru frá, evrópska tungumáladaginn eða skipulagðan hátíðisdag einu sinni yfir veturinn. Um það sagði Bárá: „Það er til dæmis árlega hérna dagur sem allir hittast og þeir sem eiga aðra menningu en við, þeir koma og kynna hana fyrir okkur.“

Það er eflaust undir starfsfólkinu komið hvernig andrúmsloftið er innan hvers skóla. Námfúsir nemendur, jákvæðir foreldrar og gott starfsfólk eiga sinn þátt í að byggja upp og styrkja skólastarfið. Inga talaði um að betra væri að halda utan um alla hluti vegna þess hve skólinn væri fámennur. Þær Bárá og Þóra voru sammála um að styrkur skólans fælist helst í áhugasömum og góðum kennurum og góðum vilja stjórnenda til að greiða götu nemenda af erlendum uppruna. Bárá sagðist ekki alveg hafa heildaryfirsýn yfir skólann, en hjá eldri nemendum væri unnið eftir ákveðnu ferli sem væri sniðið að þörfum hvers og eins. Hún sagði að það mættu vera meiri breytingar og að fólk þyrfti að setjast niður og ræða saman um hvað hægt væri að gera betur.

Þegar umræður um kennarastarfið ber á góma hefur fólk gjarnan myndað sér sína skoðun á hlutverki kennarans og sitt sýnist hverjum um það. Í samtölunum við þátttakendur rannsóknarinnar um hlutverk kennara voru svör þeirra með svipuðum hætti. Grundvallarmarkmiðið að mati Friðu var að hjálpa erlendu nemendum af stað svo þeir gætu nýtt sér námið inni í bekk. Svo bætti hún við: „Og þess vegna er svo mikilvægt að okkur takist að byggja góðan grunn, að við finnum leiðirnar hérna í grunnskólanum, sem skila þeim sem lengst áfram í framhaldsnám.“ Alda benti á nauðsyn þess að kennarar temdu sér jákvæð viðhorf og létu álagið ekki trufla sig.

Það er ljóst að sumir þátttakendanna hafa gert kennslu að ævistarfi sínu, að minnsta kosti þeir sem starfað hafa sem kennarar á þriðja áratug eða rúmlega það. Það var forvitnilegt að heyra hvað þeir töldu helst hvetja sig áfram í starfinu. Að mati Bárú voru það samskiptin við erlendu nemendurna og að nálgast þá á getustigi þeirra í náminu. Inga leit meira á þetta sem hluta af vinnu sinni og fannst að hún ætti frekar

að nálgast nemendur af erlendum uppruna á þeirra forsendum og skilja þarfir þeirra. Helstu hvatninguna sagði Lára vera hvað nemendur væru jákvæðir og áhugasamir. Hún nefndi einnig góð samskipti og gott andrúmsloft. Dóru fannst jákvæðir foreldrar hvetja sig áfram og einnig jákvætt viðhorf nemenda til námsins. Þetta hafði Alda að segja um hvatninguna: „Ég held að það sé að sjá þau blómstra, ég held að það skipti máli og ef þú sérð að þau eru ánægð og þau eru að ná einhverju valdi á þessu.“

Oft heyrir sagt að kennsla sé ólík öðrum störfum. Þar sem unnið er með börnum sé erfitt að gera sér í hugarlund hvað næsti dagur beri í skauti sér. Því var forvitnilegt að kanna hvaða hindranir þátttakendur teldu að fælust í kennslu innflytjendabarna. Erna talaði um erfiða stöðu foreldranna, sem valdi því að börn þeirra standi oft höllum fæti í námi og leik. Ingu fannst of mikill tími fara í leit að efni og upplýsingum, sem þyrftu að vera aðgengilegri. Þóra taldi það vera meiri hindrun að hafa marga nemendur af erlendum uppruna, sem einnig væru misjafnlega staddir, bæði í námi og málskilningi. Lára lýsti þessu svona: „Sumir einstaklingar sem mæta eru kannski eitthvað neikvæðir en ekki endilega í því sem snýr að íslensku eða hérna hjá okkur, bara ef eitthvað kemur upp á, kannski einhver vitleysa eða píringur í frímínútum.“

Kennarastarfið

Það er misjafnt hvernig kennarar eru undir það búnir að kenna í blönduðum bekk þar sem nemendur hafa mismunandi menningarlegan bakgrunn. Inga sagði að áður hefði hún haldið að kennsla innflytjendabarna væri mikið mál, en um leið og hún var komin í þá aðstöðu fannst henni það vera skemmtilegt og taldi að öðrum þætti það bara spennandi. Hjá Þóru kom fram að hún og samstarfskonur hennar væru mjög jákvæðar gagnvart kennslu innflytjendabarna. Svo sagði hún: „En maður finnur samt hvað það er miklu erfiðara að hafa svona einstakling í bekknum. Hann þarf svo ofboðslega mikla athygli og mikla hjálp.“ Lára sagðist hafa orðið vör við neikvæðar athugasemdir kennara um erlenda nemendur og fannst skorta skilning á stöðu þeirra. Hún bætti við: „Auðvitað er það svolítið sjokk fyrir sjö, átta eða níu ára gamalt barn að flytja í annað land og kunna

ekki tungumálið og sitja kannski fleiri klukkutíma í skóla og bara skilja ekki neitt.“ Dóra nefndi að hún og samkennarar hennar vissu fyrirfram að í hverjum bekk gætu verið einn eða fleiri nemendur sem töluðu annað tungumál en íslensku. Því taldi hún að enginn reyndi að koma sér undan því að kenna þeim. Friða áleit að kennararnir veltu því frekar fyrir sér hvernig þeir ættu að koma námsefninu frá sér þannig að nemendur skyldu það en að koma sér undan kennslu innflytjendabarna.

Á höfuðborgarsvæðinu eru í sumum grunnskólum sérstök námsver, þ.e. aðstaða fyrir erlenda nemendur þar sem þeir vinna ýmis verkefni tengd námi sínu á skólatíma og fá aðstoð kennara eftir þörfum. Þar hefja sumir þeirra aðlögun sína að íslensku skólaumhverfi. Aðspurð fannst Báru slík námsver vera algjör nauðsyn og sagði: „Já, bara fyrir þau svo þau geti fundið sig öruggari.“ Þóra var á sama máli og fannst að kynna þyrfti betur fyrir foreldrum að þeir gætu sent börnin sín í námsver: „Þú veist, að ekki bara demba þeim beint í bekkinn því að sumir þurfa kannski að fá smá aðlögun fyrst.“ Í samtali við Ernu kom fram að hún hefði fáa nemendur sem kæmu úr öllum áttum og væru á mismunandi getustigi. Um þá sagði Erna: „Þau þurfa séraðstoð, þó þau eigi að vera sem mest inni í bekk.“ Lára taldi það vera einstaklingsbundið hvort nemandi þyrfti að aðlagast í námsveri. Það væru þá helst þeir sem væru feimnir eða kynnu ekki tungumálið. Hún sagði að aðrir vildu koma strax inn í bekkinn og aðlagast þar.

Eins og að framan er getið voru þátttakendur í rannsókninni á ýmsum aldri og höfðu mislanga reynslu sem kennarar og einnig sem kennarar innflytjendabarna. Þegar þær voru spurðar um starfið voru svör þeirra með ýmsu móti. Lára hafði starfað við kennslu í tæp þrjú ár, fyrst í framhaldsskóla og svo í grunnskóla. Hún sagði: „Mér líkar mjög vel hérna og er mjög þakklát fyrir að hafa fengið það tækifæri að vinna sem kennari.“ Lára kenndi yngri nemendum að ná tókum á íslenskunni. Starfsferill Báru í kennslu spannar rúmlega 20 ár. Hún var umsjónarkennari á unglíngastigi og svaraði: „Mér finnst þetta mjög skemmtileg vinna, en hún tekur á og mikið rosalega er þetta mikil þolinmæðisvinna. Mér finnst þetta skemmtilegt fólk og

áhugasamt, það sem ég hef kynnst því.“

Erna hefur verið tæplega 30 ár í kennarastarfinu og alltaf starfað við sama skóla, þar sem hún er mjög ánægð. Hún hefur margra ára reynslu af kennslu innflytjendabarna. Erna var ekki með umsjón þennan vetur, en sinni meira kennslu erlendra nemenda. Hún sagði: „Ég var mjög tilbúin að fara í smábreytingar því að ég hef alltaf verið umsjónarkennari í öll þessi ár.“ Fríða hefur starfað sem kennari í tæplega 30 ár, flest árin í leikskóla og þrjú þau síðustu við grunnskóla. Hún hafði umsjón með kennslu innflytjendabarna í yngri deildum og var mjög ánægð með það, einna helst hversu skapandi það var. Alda hefur rúmlega 30 ára kennslureynslu og hefur sýnt sama skólanum tryggð öll þessi ár. Hún hefur kennt í flestum árgöngum en var þennan vetur umsjónarkennari á yngsta stigi. Alda sagði: „Þetta hefur veitt manni ánægju í starfinu frekar en nokkuð annað, þó að þetta sé miklu meiri vinna og allt öðruvísi.“

Eftir nokkur ár í kennslu tók Erna sér hlé og fór í viðbótarnám. Henni fannst að kennarar þyrftu að fá undirbúning fyrir kennslu innflytjendabarna, til að fá betri innsýn og skilning á henni. Svo bætti hún við: „Þetta er allt öðruvísi kennsla og allt öðruvísi nálgun á móturmálið.“ Inga taldi þörf á námskeiði um ýmis atriði sem kennarar þyrftu að vita hvernig ætti að bregðast við, eins og um trúmál, matarvenjur og heilsugæslu. Lára var mjög áhugasöm og hafði hún farið í nám um tvítýngi, lesið sér til og sótt fundi um kennslu innflytjendabarna. Svo bætti hún við: „Það væri gaman ef maður gæti kynnst öðrum kennurum sem kenna íslensku sem annað tungumál. Og líka jafnvel að hafa sameiginlega fundi og fylgjast með því hvernig þetta er gert í öðrum skólum.“ Dóra hefur bætt við sig námi eftir að hún lauk kennaranámi sínu og hefur líka lesið sér heilmikið til um fjölmenningu. Hún taldi líka mikilvægt að halda námskeið fyrir kennara sem kenna innflytjendum. Dóra sagði:

Áður en ég fór í þetta hafði ég enga hugmynd um hvernig ætti að kenna nemendum með annað tungumál en íslensku. Ég þurfti alveg að eyða miklum tíma í að setja mig inn í það og er náttúrulega alltaf ennþá að leita mér upplýsinga.

Bára hefur lesið sér til og heimsótt skóla á höfuðborgarsvæðinu sem sérhæfa sig í kennslu innflytjendabarna. Einnig hefur hún lært af samkennurum sínum. Þóra hefur farið á námskeið í fjölmenningarfræðum, sem hún taldi hafa hjálpað sér mikið. Hún sagði þetta: „Ég hugsa að ef að ég hefði ekki farið á þessi námskeið, þá hefði ég bara alveg verið eins og lokuð bók, ég hefði ekkert vitað.“ Alda var sannfærð um að menntayfirvöld þyrftu að sinna þessum málaflokki betur, kennararnir ættu að hafa minni kennsluskyldu og meiri undirbúningstíma vegna þess hversu mikið álag fylgdi svona kennslu. Fríða var ekki í nokkrum vafa um að undirbúningur væri nauðsynlegur fyrir kennslu innflytjendabarna. Svo bætti hún við: „Því að maður er miklu betur undirbúinn og ég hefði ekki getað unnið þetta eins og ég geri í dag ef ég hefði ekki farið í gegnum þetta nám.“

Samskipti nemenda og foreldrasamstarf

Það kom fram í viðtölunum að þátttakendur rannsóknarinnar gættu þess allir að erlendu nemendurnir kæmst inn í hópinn með því að raða til sætis, vera með hópavinnu og fela þeim hlutverk. Þeir væru því ekki félagslega einangraðir í skólanum. Þegar skóladeginum lyki virtust þó ekki vera mikil samskipti milli þeirra og íslensku barnanna, en inn í það blandaðist líka menningarmunur. Sumir af eldri nemendum héldu sig saman í hópum, til dæmis pólskir og víetnamskir krakkar. Þegar rætt var við Þóru um þátttöku nemenda talaði hún um hve samvinna gæti hjálpað þessum krökkum og sagði: „... það er mjög gott að fela þeim hlutverk, það virkar mjög vel.“ Fríða sagði að hún og samstarfsfólk hennar hefðu mikla reynslu af því að taka á móti erlendum nemendum, það væri allt í ákveðnu ferli. Í yngri bekkjunum væri þróunin sú að meira væri um hópavinnu. Þá ynnu börnin oft verkefni saman og væru því ekki ein eða útundan. Hún sagði: „Þó að þau geti ekki talað saman, þá eru þau að vinna saman, þau eru að teikna eitthvað og svo getur einhver annar skrifað textann við teikninguna og það þarf að klippa og líma og margt að gera.“

Erna talaði um að kennararnir ræddu stundum um samskipti nemenda sín á milli og þeir væru mjög meðvitaðir. Hún sagði líka að

erlendu börnin hefðu ekki mikið frumkvæði, en að þau íslensku væru hvött til að heimsækja þau. Erna minntist líka á menningarmun í tengslum við þetta og bætti við: „Sumir foreldrar af erlendu bergi vilja bara ekki að börnin þeirra séu að þvælast eitthvað úti eftir skóla, þau eru ekki vön því.“ Þegar nýja stelpa frá Kólumbíu kom í sinn bekk, valdi Bárá eina stelpu til að fylgja henni og leiðbeina í fyrstu meðan hún var að kynna bekkjarfélögum. Um það sagði Bárá: „Þegar Birna var farin að finna sér vinkonur kom í ljós að það voru stelpurnar frá Marokkó, Víetnam og hinum löndunum, en ekki þær íslensku. Þá fannst mér ég ekki endilega geta gripið inn í.“ Svipuð svör fengust hjá Fríðu, sem sagði að erlendu krakkarnir héldu sig oft saman í hópum, og henni fannst vera eðlilegt, svona fyrst. Eftir því sem tíminn liði tengdust þau og eignuðust vini, en ekkert endilega íslenska. Alda hélt að erlendu börnin í skólanum væru ekki mikið með íslensku krökkunum eftir skóla, en hún sagði að vel væri fylgst með því að þau væru ekki ein í frímínútum. Svo sagði Alda: „Það er kannski pinulítið það að foreldrnir eru svolítið óruggir með að senda þau á milli, eftir því hvar þau búa, í nágrenni við hvern og svona.“

Bárá taldi að víetnamskir nemendur héldu hópinn og væru lítið með öðrum krökkum. Þóra taldi að börnin ættu félagi á skólanum en væru frekar ein utan skólans og þar kæmi ólík menning í ljós. Hún hafði þetta að segja um einn asískan nemanda á miðstigi:

Hún á bara að fara í skólann og svo kemur hún bara heim að læra og má ekki gera neitt annað. ... Þannig að ef það er eitthvað skipulagt, ef það er kannski bekkjarkvöld eða að bekkurinn er að fara að gera eitthvað saman, þá má hún aldrei taka þátt.

Lára talaði um að það væri á ábyrgð foreldra að hvetja börnin sín til að hafa samskipti og leyfa þeim að leika við íslensku börnin. Aðspurð um samskipti eldri barnanna sagði Fríða: „Já, sko, það eru samskipti en ég held að þetta séu því miður ekki djúp samskipti, það er því miður ekki.“

Niðurstöður rannsóknarinnar sýndu einnig að foreldrasamstarf var helst í foreldraviðtölum

og lítið umfram það. Sama mátti segja um samskipti við íslensku foreldrana, sem voru frekar í gegnum tölvupóst. Einnig kom fram að fela þyrfti foreldrum erlendra barna meiri ábyrgð og koma þeim betur inn í skólasamfélagið. Erna og Inga voru sammála um að foreldrar væru alveg tilbúnir að hafa túlk, enda gætu samskiptin ekki farið öðruvísi fram, að þeirra mati. Erna sagði að íslensku foreldrnir hringdu ef eitthvað væri, en Inga sagðist frekar vera í sambandi við íslensku foreldrana gegnum tölvupóstinn. Að sögn Bárú og Þóru voru ekki mikil tengsl kennara við foreldra erlendu barnanna í skólanum. Þau áttu sér helst stað í foreldraviðtölunum og lítið umfram það. Í bekk Bárú var fenginn túlkur frá Alþjóðahúsinu til að auðvelda samskiptin við foreldrana í viðtölum. Henni fannst hins vegar eðlilegt að tengsl við foreldra yngri barna væru með öðru sniði því að þau væru ekki öll fær um að koma boðum rétt til skila. Um tengsl sín við foreldra sagði Þóra: „Ég hef það nefnilega fyrir vana að senda þeim alltaf póst vikulega og segi þeim hvað við erum að gera og hvað er framundan og þeir eru rosalega jákvæðir og það er rosalega gott.“ Auk þess sagðist hún senda sömu upplýsingar á blaði, með einföldum texta fyrir erlendu foreldrana því að þeir höfðu ekki tölvu.

Umræður

Í þessari grein hafa verið reifaðir nokkrir þættir sem mótað geta viðhorf kennara til kennslu innflytjendabarna. Rannsóknarspurningin sem lá til grundvallar var: *Með hvaða hætti birtast viðhorf kennara til kennslu innflytjendabarna?* Markmiðið var meðal annars að skilja betur viðhorf viðmælenda til slíkrar kennslu. Svör þeirra veittu innsýn í nokkur viðhorf til kennslu nemenda með mismunandi menningarlegan bakgrunn. Einnig kom fram í svörum hvernig samskiptum nemenda og foreldrasamstarfi var háttað í þáttökuskólunum. Hér verða dregnar saman helstu niðurstöður rannsóknarinnar og þær settar í fræðilegt samhengi.

Þegar kemur að framkvæmdum í umbóta-starfi skóla álitum við að kennarinn gegni mikilvægu hlutverki við að skipuleggja starfið þannig að komið sé til móts við alla nemendur, líka innflytjendabörn þegar þau eru í nemenda-

hópnum. Þetta er það sem Banks (2005a) bendir á; að starfsmenn skólanna verði að skipuleggja vinnu sína með tilliti til þarfa nemenda með ólíka færni og með mismunandi menningarlegan bakgrunn.

Í viðtölum við þátttakendur kom í ljós hve mislangt skólarnir, sem þátt tóku í rannsókninni, voru komnir í að móta ákveðna fjölmennigastefnu. Við teljum að ein ástæða þess geti verið misjafn fjöldi nemenda af erlendum uppruna milli ára. Það eitt getur haft áhrif á hvort tekið sé mið af fjölmenningu þegar kennarar skipuleggja skólustarfið. Við tókum einnig eftir því hjá viðmælendum okkar að sumum þeirra fannst starf með innflytjendabörnum vera þolinmæðisvinna, henni fylgdi aukaálag og þá vantaði stundum meiri tíma til að sinna nemendum betur og skipuleggja starfið. Í *Aðalnámskrá grunnskóla* (Menntamálaráðuneytið, 1999) stendur meðal annars að sífellt þurfi að endurskoða námskrána í takt við samfélagslegar þarfir. Þar segir einnig að ábyrgð kennarans felist í því að velja árangursríkar kennsluáðferðir, sem ná einnig markmiðum aðalnámskrár. Í tengslum við þetta er vert að benda á að kennarar eru misopnir fyrir því að tileinka sér ný og breytt vinnubrögð, sem er mikilvægt í fjölmennigarlegu umhverfi. Í því sambandi getur fræðslufundur eða símenntunarnámskeið hjálpað mikið til við að víkka út sjóndeildarhring viðkomandi kennara. Bruner (1996) telur að kennarar eigi einna stærstan þátt í að skapa skólamenningu hvers skóla og því þurfi góðan undirbúning til að virkja þá í umbóta- starfi skóla. Tomlinson (1999) segir að markmið kennara hafi ætíð verið að koma til móts við þarfir einstakra nemenda. Hún bendir einnig á að þeir kennarar sem hafi mismunandi menningarlegan bakgrunn nemenda í huga við undirbúning kennslu noti fjölbreyttar og sveigjanlegar kennsluáðferðir.

Fagmennska kennara

Helmingur kennaranna sem þátt tóku í rannsókninni hafði kynnt sér fjölmenningu með því að fara á námskeið, lesa sér til eða læra af samstarfsfólki. Kennararnir sýndu ákveðna fagmennsku í starfi með nemendum með því að reyna iðulega að koma til móts við ólíkar þarfir þeirra. Kennararnir notuðu mikið samvinnu og

hópavinnu, sem þeir töldu að auðveldaði erlendum nemendum að komast inn í hópinn og læra af bekkjarfélögnum. Það álitum við einmitt góða leið til að auðvelda erlendum nemendum að aðlagast íslenskri skólamenningu. Þetta samræmist lýsingu Wrigleys (2000) á því með hvaða hætti bæta megi námsárangur nemenda með mismunandi menningarlegan bakgrunn. Meðal annars leiddu niðurstöður rannsóknar hans í ljós að samvinnunám hefði augljósa kosti. Einnig sýndu niðurstöður fram á að virðing og jákvæðar skólareglur væru mikilvægir þættir. Þetta kemur heim og saman við skrif Sigrúnar Aðalbjarnardóttur (1999), sem álitur að einn þátturinn í fagmennsku kennara sé að efla samskiptafærni nemenda og félagsþroska þeirra. Þar telur hún að skipti mestu máli að kennarinn setji sig í spor annarra. Að auki sýna niðurstöður rannsókna á reynslu fjölbreyttra kennarahópa (Björk Helle Lassen, 2010; Hanna Ragnarsdóttir, 2010; Hanna Ragnarsdóttir og Hildur Blöndal, 2007, 2010; Ladson-Billings, 2001; Schmidt og Block, 2010) fram á mikilvægi þess að styrkur, innsýn og reynsla fjölbreyttra kennarahópa sé nýtt í þágu fjölbreyttra nemendahópa. Þetta er í takt við skrif Hafðísar Guðjónsdóttur (2004), sem telur að strax í kennaranámi mótist fagmennskan og fræðilegur skilningur aukist. Hún heldur því einnig fram að fagmennska aukist í starfi kennarans þegar hann metur starf sitt með gagnrýnum hætti.

Fagmennska viðmælenda rannsóknarinnar var augljós að okkar mati. Þeir voru meðvitaðir um fjölbreytilegan bakgrunn nemenda og tóku mið af honum í kennslunni. Einn viðmælenda hafði á orði hve undirbúningur fyrir kennslu innflytjendabarna væri nauðsynlegur því að íslenskukennslan væri allt öðruvísi með erlendum nemendum. Það hvatti kennarana áfram að upplifa aukinn skilning nemenda og sjá sjálfs- traust þeirra vaxa.

Mikilvægi fagmennsku kennara er ótvírætt, svo og áhrif hennar á nemendur bæði námslega og félagslega. Í tengslum við þetta bendir Sears (1998) á að kennarinn verði að kynna sér færni barna af erlendum uppruna svo hann geti hagað kennslunni miðað við getu þeirra og fengið þeim verkefni sem henta hverjum og einum.

Í því sambandi má nefna að Nieto (1999)

bendir á að kennarar ættu að kynna sér áhugamál nemenda og velja verkefni sem hæfir hverjum einstaklingi, sem hún telur að skipti sköpum um hvernig nemendur tileinki sér námsefnið. Hún telur líka að kennarar eigi að skapa námsumhverfi sem hvetji til virkni nemenda. Auk þess bendir Nieto á að þátttaka foreldra í námi barna þeirra skipti máli fyrir alla framvindu náms.

Fjölmenningarlegt umhverfi og kennsluhættir

Námsumhverfi sem skipulagt er með tilliti til samsetningar nemendahópsins er til þess fallið að virkja alla nemendur og hvetja þá áfram. Líta má á námsver sem hluta af því umhverfi. Við tókum undir skoðanir viðmælenda okkar sem töldu að mikilvægt væri að nemendur af erlendum uppruna ættu kost á að aðlagast nýju umhverfi í námsverum. Þar gætu þeir aukið færni sína í nýju tungumáli og fengið stuðning við verkefnavinnu til að verða betur færir um að vinna verkefni í bekkjarstofunni. Þetta er í takt við það sem Cummins (2001) bendir á. Hann álitur mikilvægt að kennarar komi auga á hæfileika nemenda sinna og beri virðingu fyrir þeim. Cummins telur einnig að umhverfið skipti máli fyrir virkni og námsárangur nemenda og í því sambandi þurfi kennarar að huga að menningarlegum margbreytileika þeirra. Undir þetta tekur Gay (2000) sem telur að fjölmenningarlegir kennsluhættir séu til þess fallnir að rækta námslega og félagslega hæfileika allra nemenda, með mismunandi menningarlegan bakgrunn og tungumálakunnáttu. Þetta er í anda þess sem Corson (1998) heldur fram. Hann metur það svo að skólinn þurfi vel menntaða kennara sem séu tilbúnir í breytingar í átt að fjölmenningarlegum kennsluháttum og finnist það sjálfsgagt að koma til móts við fjölbreyttan bakgrunn nemenda.

Þetta samræmist því sem Lee, Butler og Tippins (2007) komust að í rannsókn sinni á viðhorfum kennara til vinnu með erlendum nemendum á yngsta stigi grunnskóla í Bandaríkjunum. Meðal annars leiddu niðurstöður í ljós að til að ná bættum árangri í kennslu sé mikilvægt að koma til móts við námslega getu nemenda. Einnig að kennarinn þurfi að vera jákvæður og skilningsríkur gagnvart ólíkri menningu. Þá kom fram að umræður um mis-

munandi menningartengda þætti hefðu í för með sér jákvæð viðhorf og virðingu nemenda fyrir ólíkri menningu. Niðurstöður sýndu einnig fram á mikilvægi þess að efla samskipti við foreldra barna af erlendum uppruna.

Auk námsumhverfis þarf að huga að félagslega þættinum. Svör viðmælenda okkar leiddu í ljós ákveðinn menningarmun í uppeldis- og samskiptavenjum milli íslenskra nemenda og nemenda af erlendum uppruna. Til dæmis höfðu erlendir foreldrar ekki vanist því að börn þeirra væru á flakki með vinum sínum eftir að skóladegi lyki. Það kom einnig fram að sum erlendu barnanna áttu að sinna ýmsum verkum á heimilinu og ljúka við heimalærdóminn. Einnig var þess getið að sum barnanna fengju ekki leyfi til að taka þátt í bekkjarskemmtunum. Barna teljum við að kynna þurfi fyrir erlendum foreldrum íslenskar uppeldis- og samskiptavenjur. Auk þess mætti fræða þá um samstarf heimila og skóla og mikilvægi þátttöku foreldra í námi barnanna. Þetta kemur heim og saman við umfjöllun Wrigleys (2000) um umbótastarf í skólum. Hann bendir á að þegar kennarar taka mið af mismunandi menningarlegum bakgrunni nemenda við skipulag kennslunnar geti nemendur byggt ofan á fyrri reynslu sína í náminu og það stuðli að bættum árangri þeirra. Hann nefnir einnig að bætt samskipti stuðli að betra andrúmslofti innan skólans. Wrigley heldur því einnig fram að í menntun felist einmitt skilningur á því sem er menningarheimum sameiginlegt og að nemendur tileinki sér góða framkomu hver við annan.

Niðurlag

Niðurstöður rannsóknarinnar segja til um hvernig málum er háttað í þátttökuskólunum og hver viðhorf þátttakendanna eru og ekki hægt að alhæfa út frá þeim um aðra skóla eða aðra kennara. Til dæmis er ekki öruggt að svör viðmælenda endurspegli viðhorf samkennara þeirra, þar sem ekki var rætt við nema tvo kennara í hverjum skóla. Niðurstöðurnar gefa þó mikilvægar vísbendingar og innsýn í starf skólanna fjögurra. Gildi rannsóknarinnar getur falist í nýjum skilningi á viðhorfum kennara sem fást við kennslu innflytjendabarna og að hún stuðli að almennri umræðu skólafólks um kennslu innflytjendabarna og viðhorf til hennar.

Slíkar umræður geta stuðlað að auknum þætti fjölmenningar í skipulagi skólstarfs.

Niðurstöður rannsóknarinnar leiddu meðal annars í ljós að kennsla innflytjendabarna var með svipuðum hætti, þótt skipulag hennar væri mislangt á veg komið í þáttökuskólunum. Einnig kom fram að faglegur undirbúningur kennara væri nauðsynlegur fyrir kennslu innflytjendabarna, sérstaklega vegna þess að íslenskukennslan væri öðruvísi með erlendum nemendum. Við getum tekið undir það og teljum að með faglegum undirbúningi verði kennslan bæði skemmtilegri og auðveldari. Niðurstöður sýna einnig að námsver koma að miklu gagni meðan nemendur af erlendum uppruna eru að aðlagast íslensku skólaumhverfi, einkum hjálpa þau þeim að auka hæfni sína í verkefnavinnu inni í bekkjarstofunni. Þá er ljóst að foreldrar barna af erlendum uppruna þyrftu að fá tækifæri til að kynna betur íslenskri skólamenningu.

Með þetta í huga teljum við að kennsla innflytjendabarna og viðhorf kennara til hennar þurfi að fá meiri athygli. Einnig teljum við mikilvægt að styrkja þátt fjölmenningar í skipulagi skólstarfs, einkum með því að styðja kennara með ráðgjöf, námskeiðum eða með öðrum hætti. Að okkar mati styðja kennarar erlenda nemendur vel með því að nota hópavinnu því að með aðstoð bekkjarfélaganna er auðveldara fyrir þá að tileinka sér það sem fram fer í kennslustofunni. Það ætti líka að styrkja þá í að aðlagast íslenskri skólamenningu.

Abstract

Teachers' experiences in teaching immigrant students

The main focus of this study was teaching diverse student groups, in particular teachers' views towards teaching immigrant students. The four participating schools had students aged 6 to 16 and all of them emphasized multicultural learning and teaching. One of the four schools had formed a clear policy on multicultural education, but the others had it on their agenda during the time of the study.

Method

The study was based on qualitative methods where collection and analysis of data consisted

of interviews with eight compulsory school teachers about their experiences in teaching immigrant students. The participants were all women of different ages and all had had various experiences working as teachers. The main aim was to identify some elements that might affect teachers' points of view when offering learning conditions, learning experiences and materials to diverse groups of students, especially when immigrant children are part of the group.

Findings

Some of the participants emphasised that teachers should embrace positive attitudes towards multicultural teaching. The participants' motivations were, among other things, immigrant students' increased confidence and joy when they began to understand more and more. But the main constraints seemed to be not enough time to find or develop suitable assignments for children of diverse origins. Some of the things they claimed counted in providing a multicultural environment and learning conditions were suitable sizes of schools, administrators' readiness to change, good school culture, and teachers who show interest or are devoted to multicultural policy. Participants also thought that professional preparation was important since teaching immigrant students is inevitably quite different from teaching mainstream groups. Some of them thought that the work was stressful, challenging and that it included a great deal of work and patience.

The participants also agreed on the relevance of a learning centre for immigrant children as a support for new Icelanders when adjusting to their new environment. They also thought that immigrant children seemed to have friends among Icelandic children in their schools, but they did not seem to mingle much with them after school. The participants also noticed that cultural differences were prominent when it came to interaction between Icelandic and immigrant children with respect to their roles and duties at home. Participants said they interacted with Icelandic parents through email but with immigrant parents directly with assistance from an interpreter. They agreed that the immigrant parents should be given opportunities to get more acquainted with the Icelandic school culture.

Discussion

The study affirmed that teaching immigrant children proved to be very congruent in the participant schools, though their planning seemed to differ. As to reforming programmes or policies in schools, it turned out to be important that all teachers are positive about changes that are relevant for the benefit of multicultural learning conditions. Teachers proved to play major roles in making plans that suit all students, especially when immigrant children are part of the group. According to our findings we believe that the participants were professional when they responded to the different needs of immigrant children. All the

teachers used co-operation and teamwork to make it easier for the immigrant students to be part of the group and to learn from their classmates. We believe that is a rational way for them to adjust to the Icelandic school culture. We agree with the participants about the importance of operating a learning centre for immigrant children as a support for new Icelanders when helping them to adjust to their new environment. This would provide the immigrant students with opportunities to improve their language skills in Icelandic and thus making them more capable of carrying out other assignments in their classrooms later on.

Heimildaskrá

- Banks, J. A. (2005a). Multicultural Education. Characteristics and Goals. Í J. A. Banks og C. A. M. Banks (ritstjórar), *Multicultural education. Issues and perspectives* (5. útgáfa, bls. 3–30). New York: John Wiley and Sons.
- Banks, J. A. (2005b). Approaches to Multicultural Curriculum Reform. Í J. A. Banks og C. A. M. Banks (ritstjórar), *Multicultural education. Issues and perspectives* (5. útgáfa, bls. 242–264). New York: John Wiley and Sons.
- Björk Helle Lassen. (2010). Erlendir kennarar í grunnskólum á Íslandi. Í Hanna Ragnarsdóttir og Elsa Sigríður Jónsdóttir (ritstjórar), *Fjölmening og skólustarf* (bls. 157–182). Reykjavík: Rannsóknastofa í fjölmeningarfræðum og Háskólaútgáfan.
- Bogdan, R. og Biklen, S. (2003). *Qualitative research for education. An introduction to theory and methods* (4. útgáfa). Boston: Allyn and Bacon.
- Brooker, L. (2002). *Starting school – Young children learning cultures*. Buckingham: Open University Press.
- Bruner, J. (1996). *The culture of education*. Cambridge: Harvard University Press.
- Cohen, L., Manion, L. og Morrison, K. (2000). *Research methods in education* (5. útgáfa). London: Routledge Falmer.
- Corson, D. (1998). *Changing education for diversity*. Buckingham: Open University Press.
- Cummins, J. (2001). *Negotiating identities. Education for empowerment in a diverse society* (2. útgáfa). Los Angeles: California Association for Bilingual Education.
- Gay, G. (2000). *Culturally responsive teaching. Theory, research, and practice*. New York: Teachers College Press.
- Hafðís Guðjónsdóttir. (2004). Kennarar ígrunda og rannsaka eigið starf. *Tímarit um menntarannsóknir, 1*, 27–37.
- Hanna Ragnarsdóttir. (2008). *Collisions and continuities: Ten immigrant families and their children in Icelandic society and schools*. Saarbrücken: VDM Verlag Dr. Müller.
- Hanna Ragnarsdóttir. (2010). Internationally educated teachers and student teachers in Iceland: Two qualitative studies. *Canadian Journal of Educational Administration and Policy, 100*. Sótt 13. ágúst 2010 af <http://www.umanitoba.ca/publications/cjeap/articles/Ragnarsdottir-iet.html>
- Hanna Ragnarsdóttir og Hildur Blöndal. (2007). Háskólastigið í ljósi hnattvæðingar. Rannsókn á stöðu og reynslu erlendra nemenda við Kennaraháskóla Íslands. *Uppeldi og menntun, 16*(2), 161–182.
- Hanna Ragnarsdóttir og Hildur Blöndal. (2010). Skólamening og fjölbreyttir starfsmannahópar í leikskólum. Í Hanna Ragnarsdóttir og Elsa

- Sigríður Jónsdóttir (ritstjórar), *Fjölmenning og skólastarf* (bls. 131–154). Reykjavík: Rannsóknastofa í fjölmenningarfræðum og Háskólaútgáfan.
- Helga Jónsdóttir. (2003). Viðtöl sem gagnasöfnunaraðferð. Í Sigríður Halldórsdóttir og Kristján Kristjánsson (ritstjórar), *Handbók í aðferðafræði og rannsóknum í heilbrigðisvísindum* (bls. 67–84). Akureyri: Háskólinn á Akureyri.
- Kristín Aðalsteinsdóttir, Guðmundur Engilbertsson og Ragnheiður Gunnbjörnsdóttir. (2007). Fjölmenningarleg kennsla í Manitoba í Kanada, í Noregi og á Íslandi. *Tímarit um menntarannsóknir*, 4, 137–156.
- Kvale, S. (1996). *Interviews. An introduction to qualitative research interviewing*. London: Sage Publications.
- Ladson-Billings, G. (2001). *Crossing over to Canaan. The journey of new teachers in diverse classrooms*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Lee, S., Butler, M. B. og Tippins, D. J. (2007). A case study of an early childhood teacher's perspective on working with English language learners. *Multicultural Education*, 15(1), 43–49.
- Menntamálaráðuneytið. (1999). *Aðalnámskrá grunnskóla. Almennur hluti*. Reykjavík: Höfundur.
- Nieto, S. (1999). *The light in their eyes: Creating multicultural learning communities*. New York: Teachers College Press.
- Ólafur Proppé. (1992). Kennarafræði, fagmennska og skólastarf. *Uppeldi og menntun*, 1(1), 223–231.
- Rúnar Helgi Andrason. (2003). Tilfellarannsóknir. Í Sigríður Halldórsdóttir og Kristján Kristjánsson (ritstjórar), *Handbók í aðferðafræði og rannsóknum í heilbrigðisvísindum* (bls. 281–293). Akureyri: Háskólinn á Akureyri.
- Schmidt, C. og Block, L. A. (2010). Without and within: The implications of employment and ethnocultural equity policies for internationally educated teachers. *Canadian Journal of Educational Administration and Policy*, 100. Sótt 13. ágúst 2010 af <http://www.umanitoba.ca/publications/cjeap/articles/schmidt-block-iet.html>
- Sears, C. (1998). *Second language students in mainstream classrooms. A handbook for teachers in international schools*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Sigrún Aðalbjarnardóttir. (1999). Þróun fagvitundar kennara. Að efla félagsþroska og samskiptahæfni nemenda. Í Helgi Skúli Kjartansson, Hrafnhildur Ragnarsdóttir, Kristín Indriðadóttir og Ólafur J. Proppé (ritstjórar), *Steinar í vörðu* (bls. 247–270). Reykjavík: Rannsóknarstofnun Kennaraháskóla Íslands.
- Sigrún Aðalbjarnardóttir, Hafdis Ingvarsdóttir og Eyrún M. Rúnarsdóttir. (2005). Fjölmenningarleg kennsla: Sjónarhorn skólafólks. Í Úlfar Hauksson (ritstjóri), *Rannsóknir í félagsvísindum VI: Félagsvísindadeild* (bls. 707–720). Reykjavík: Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands.
- Tomlinson, C. A. (1999). *The differentiated classroom. Responding to the needs of all learners*. Alexandria: ASCD.
- Wrigley, T. (2000). *The power to learn*. London: Trentham Books.

Um höfundana

Rósa Guðbjartsdóttir er kennari við Grandaskóla í Reykjavík. Hún lauk B.Ed.-prófi við Kennaraháskóla Íslands 1977, með íslensku og dönsku sem valgreinar. Hún lauk M.Ed.-prófi í menntunarfræðum, frá Háskóla Íslands, Menntavísindasviði, vorið 2009 með áherslu á fjölmenningu. Rannsóknir hennar eru einkum á sviði fjölmenningar. Netfang: rgud@simnet.is

Hanna Ragnarsdóttir er dósent í fjölmenningarfræðum við Menntavísindasvið Háskóla Íslands. Hún lauk B.A.-prófi í mannfræði og sagnfræði frá Háskóla Íslands árið 1984, M.Sc.-prófi í mannfræði frá London School of Economics and Political Science árið 1986 og Dr.philos prófi í menntunarfræði frá Háskólunum í Osló árið 2007. Rannsóknir Hönnu hafa

einkum snúist um börn og fullorðna af erlendum uppruna í íslensku samfélagi og skólum og ýmsa þætti fjölmenningslegs skólastarfs.

About the authors

Rósa Guðbjartsdóttir is a teacher at Grandaskóli, which is a primary school in Reykjavík. She completed a B.Ed. degree at the Iceland University of Education 1977 with emphasis on Icelandic and Danish. She completed an M.Ed. degree at the University of Iceland, School of Education in spring 2009, with emphasis on multicultural education. Her main research interests are factors concerned with multicultural education. E-mail: rgud@simnet.is

Hanna er forstöðumaður Rannsóknastofu í fjölmenningsfræðum við Menntavísindasvið HÍ. Netfang: hannar@hi.is

Hanna Ragnarsdóttir is Associate Professor at the University of Iceland, School of Education. She completed a B.A. degree in anthropology and history from the University of Iceland in 1984, an M.Sc. degree in anthropology from the London School of Economics and Political Science in 1986 and a Dr.philos in education from the University of Oslo in 2007. Her research has mainly focused on immigrant children and families in Icelandic society and schools and various aspects of multicultural education and school reform. Hanna is head of a Research Centre in Multicultural Studies at the School of Education. E-mail: hannar@hi.is